REJESTR DOTYCZY:

LEDÓCHOWSKI Włodzimierz

z d. .....

s/c ..... i .....

z d. .....

ur. Lat 77 w .....

kraj: .....

zm. 21.10.1987 w Warszawa

kraj: .....

pochowany Warszawa

Nr. rejestracyjny

.....

Dane personalne

Inżynier bud.ląd.

oficer art.kon.,

kurier AK, Oficer 2 Korpusu

pisarz, publicysta

Źródła i bibliografia

Tydzień Polski 24.10.1987 - nekrolog

Ś. † P. TP 24.10. 1987

INŻYNIER WŁODZIMIERZ LEDÓCHOWSKI

oficer artylerii konnej w kampanii wrześniowej, obrońca Warszawy, kurier tatrzański Armii Podziemnej, oficer II Korpusu, uczestnik walk pod Tobrukiem.

Absolwent Politechniki we Lwowie, inżynier budownictwa lądowego, projektant budowniczy autostrad w Afryce Południowej.

Zaangażowany w obronie praw człowieka w RPA, Prezes Komisji Justitia et Pax w Johannesburgu. Pisarz i publicysta.

Opatrzony Świętymi Sakramentami, zmarł w Warszawie 21 października 1987 r. przeżywszy 77 lat. Nabożeństwo żałobne i pogrzeb odbędzie się w sobotę 24 października 1987 r. w Warszawie.

Zawiadamiają pogrążeni w głębokim smutku

ŻONA BASIA, SYNOWIE: JAN I KRZYSZTOF
SYNOWA JOANNA, WNUK KONRAD
I RODZINA

2855/1

T.P. 24.10.87

Ś. † P.

INŻYNIER WŁODZIMIERZ LEDÓCHOWSKI

oficer artylerii konnej w kampanii wrześniowej, obrońca Warszawy, kurier tatrzański Armii Podziemnej, oficer II Korpusu, uczestnik walk pod Tobrukiem.

Absolwent Politechniki we Lwowie, inżynier budownictwa lądowego, projektant budowniczy autostrad w Afryce Południowej.

Zaangażowany w obronie praw człowieka w RPA, Prezes Komisji Justitia et Pax w Johannesburgu. Pisarz i publicysta.

Opatrzony Świętymi Sakramentami, zmarł w Warszawie 21 października 1987 r. przeżywszy 77 lat. Nabożeństwo żałobne i pogrzeb odbędzie się w sobotę 24 października 1987 r. w Warszawie.

Zawiadamiają pogrążeni w głębokim smutku

ŻONA BASIA, SYNOWIE: JAN I KRZYSZTOF
SYNOWA JOANNA, WNUK KONRAD
I RODZINA

2855/1

@ Encyklopedia PAU

REJESTR DOTYCZY:

LEDOCHOWSKI Włodzimierz

s/c ..... i .....

z d. .....

* 1910 w Krakowie

kraj: .....

-+ ..... w .....

kraj: .....

pochowany: .....

nr grobu: .....

Nr rejestracyjny

...../.....

Nota zamieszczona:
w tomie .....
czesci .....

Indeks

INŻYNIEROWIE

Copyright: 1970
B.O. Jeżewski

Źródła i bibliografia c.d.

znak rozpoznawczy

Uwagi:

Who s Who Among Poles
Subskr. 8.5.61
Ł2.2.o.

Free Editorial Entry

Please fill in the details requested below and post this form to-day.
The information is for editorial use only: no obligation is involved.

WHO'S WHO AMONG POLES
/ of Nationality & Origin/
in the British Commonwealth of Nations

Surname: LEDOCHOWSKI Names: VLADIMIR

Born /place & year of birth/ 2.4.1910 Krakow

Nationality: S. African from 1950

Educated at: Jesuit College CHYROW and Politechnika Lwow

Degrees & decorations: Ing. Dipl. Lwow AMICE; AM(SA)ICE Krzyż Walecznych dwukrotnie.

Wife's Maiden Name & Nationality Barbara MORAWSKA (Polish) now S.A.

Children /place & year of Birth/:
Jan Vladimir 5.VI.1953
Christopher Ignatius 5.1.1957

Profession: Consulting Civil Engineer

If specialist, please state branch Roads

Outline of career /with dates of appointments/:
Partner in JEFFARES & GREEN
Consulting Civil Engineers Box 9411 Johannesburg
Since 1955

Present position held: PARTNER

Principal works /scientific, literary, artistic - with date of publication/:
Captain in the Polish Army 1942.

Supplementary remarks: x/

Address & telephone: 227902 Johannesburg

x/ If your ancestors came from Poland long time ago please give names and dates

W. LEDOCHOWSKI DIPL. ING. (LWOW)

Date: ..... Signature: W. Ledochowski

Please send this form to:

The Editor, WHO'S WHO AMONG POLES

95, BLACK LION LANE, LONDON, W.6, ENGLAND

Printed in Great Britain

WHOS WHO AMONG POLES

in the British Commonwealth of Nations

95, BLACK LION LANE,
LONDON, W.6, ENGLAND.
tel. RIV 5616

25.3.1961.

Dear Sir or Madam,

We are now preparing a WHO'S WHO AMONG POLES in the British Commonwealth of Nations.

Its object is to provide biographical details of Australians Britons, Canadians, New Zealanders and residents of other countries of the British Commonwealth who are of Polish origin, and also of prominent Poles living in these countries. It will give details about those who as a result of their professional, social or political work are or should be known to the people of their respective countries.

The book gives a wide range of occupations, professions and positions and describes the talents and potentialities which these people already contribute or can yet offer to the communities in which they live.

This is a first publication of this kind and size published in English giving a picture of the work, initiative and results of this most active element of the large mass of half a million Poles abroad living throughout the British Commonwealth.

The book is based on 65 years tradition of similar publications and on details obtained from the Year Book and Directory POLES ABROAD

We hope that you will appreciate

- that all results and achievements of Poles abroad are also indicative of their attainments in the future;
- that presenting these biographical details to the knowlege of the people of the British Commonwealth and to the foreign groups living in these countries can help to bring them to cooperate more together with a considerable benefit to all concerned;
- that this book describing the most active Poles in all spheres provides a very effective medium for business and professional contacts;
- and that all persons whose names appear in this book may feel assured that they can benefit from its wide and comprehensive circulation.

These are the reasons why we approach you with the request to give us details about yourself on the enclosed questionnaire, of which a copy for your own use you will find on the reverse of this sheet.

We would emphasize that we are sending this request to a selected number of persons, and that we do not charge for the insertion of these details

We attach great importance to the compiling of only exact and up-to-date facts and therefore we will send you proofs before final printing.

We realise that in spite of great care we can ommit some people whose names should be included in our publication. Your help therefore will be appreciated in sending us the names and addresses of persons whom you can consider elligible for this publication.

We would also appreciate all remarks and suggestions about this intended work of reference.

Yours faithfully

The Editor
Who's Who Among Poles

Dear Sir or Madam,

We are now preparing a WHO'S WHO AMONG POLES in the British Commonwealth of Nations.

Its object is to provide biographical details of Australians Britons, Canadians, New Zealanders and residents of other countries of the British Commonwealth who are of Polish origin, and also of prominent Poles living in these countries. It will give details about those who as a result of their professional, social or political work are or should be known to the people of their respective countries.

The book gives a wide range of occupations, professions and positions and describes the talents and potentialities which these people already contribute or can yet offer to the communities in which they live.

This is a first publication of this kind and size published in English giving a picture of the work, initiative and results of this most active element of the large mass of half a million Poles abroad living throughout the British Commonwealth.

The book is based on 65 years tradition of similar publications and on details obtained from the Year Book and Directory POLES ABROAD

We hope that you will appreciate

- that all results and achievements of Poles abroad are also indicative of their attainments in the future;
- that presenting these biographical details to the knowlege of the people of the British Commonwealth and to the foreign groups living in these countries can help to bring them to cooperate more together with a considerable benefit to all concerned;
- that this book describing the most active Poles in all spheres provides a very effective medium for business and professional contacts;
- and that all persons whose names appear in this book may feel assured that they can benefit from its wide and comprehensive circulation.

These are the reasons why we approach you with the request to give us details about yourself on the enclosed questionnaire, of which a copy for your own use you will find on the reverse of this sheet.

We would emphasize that we are sending this request to a selected number of persons, and that we do not charge for the insertion of these details

We attach great importance to the compiling of only exact and up-to-date facts and therefore we will send you proofs before final printing.

We realise that in spite of great care we can ommit some people whose names should be included in our publication. Your help therefore will be appreciated in sending us the names and addresses of persons whom you can consider elligible for this publication.

We would also appreciate all remarks and suggestions about this intended work of reference.

Yours faithfully

The Editor

Who's Who Among Poles

/Bohdan O.Jezewski,V.M.,M.P.U.J./

Free Editorial Entry

Please fill in the details requested below and post this form to-day.
The information is for editorial use only: no obligation is involved.

WHO'S WHO AMONG POLES
/ of Nationality & Origin/
in the British Commonwealth of Nations

Surname: LEDOCHOWSKI Names: VLADIMIR

Born /place & year of birth/ 2.4.1910 KRAKOW

Nationality: South African from 1950

Educated at: Jesuit College CHYROW and Politechnika LWOW

Degrees & decorations: Ing. (Dipl) LWOW AMICE, AM(SA)ICE. KRZYZ WAL dowództwa

Wife 's Maiden Name & Nationality BARBARA MORAWSKA Polish nów S.A

Children /place & year of Birth/: Jan Vladimir 5.VI 1953
Christopher Ignatius 5.1.1955

Profession: Consulting Civil Engineer

If specialist, please state branch... Roads

Outline of career /with dates of appointments/
Partner in JEFFARES and GREEN
Consulting Civil Engineers Box 9411 Johannesburg
since 1955.

Present position held: PARTNER

Principal works /scientific, literary, artistic - with date of publication/:
Captain in the Polish Army 1942.

Supplementary remarks: x/

Address & telephone: 227902 Johannesburg

x/ If your ancestors came from Poland long time ago please give names and dates

Dr. LEDOCHOWSKI DIPL. ING. (LWOW)

Date: 8/5/61 Signature: Vladimir

Please send this form to:

The Editor, WHO'S WHO AMONG POLES

95, BLACK LION LANE, LONDON, W.6, ENGLAND

Printed in Great Britain

25 X 62 ✓

ENTRY	CORRECTIONS
LEDOCHOWSKI, Vladimir; C.V2, Dipl.Ing. (Lwów 1936), A.M.I.C.E., A.M.(S.A.)I.C.E.; Consulting Engr; 1955 - partner, Jeffares and Green, Consulting Civil Engrs., Johannesburg; b.1910 Cracow; 1939 left Poland; during W.W.2 Captain, Polish Forces Abroad (39-45); 1948 arrived to S.A.; 1950 - S.A. natl.; m. 1946 Polish-born MARIA - Barbara Morawska; sons: Jan Vladimir (SALISBURY .....53) and Christopher Ignatius (PRETORIA 55). A: P.O. Box ~~227902~~ 9411 - Johannesburg, S.A.	..rok? 1936 ..rok? 1948 ..rok? 1946 SALISBURY miejsce? .... miejsce? P.O.B. 9411
B.J./K.M./V.61.	

WHO'S WHO AMONG POLES

(of nationality or origin)

IN THE BRITISH COMMONWEALTH OF NATIONS

95, BLACK LION LANE, LONDON, W 6, ENGLAND

tel. RIV 5616

23.5.1961.

Dear Sir/Madam/,

We should be most grateful if you would kindly revise or approve your biographical notice, and send it back to us by return post so that it may appear in Who's Who Among Poles, which will be published in ~~early 1960.~~ 1961.

No obligation is involved in so doing, and no charge is made for an entry which appears in Who's Who Among Poles.

SUBSCRIPTION FORM

To: The Publishers, Who's Who Among Poles
95, Black Lion Lane, London. W.6, England

Please send me immediately on publication..... copy/ies [subscription price per copy £2.2.0 or $ (US) 6.00] of the WHO'S WHO AMONG POLES in the British Commonwealth of Nations, for which I enclose herewith

£ £2.2.0

$ .....

Signature W. Ledochowski

W. LEDOCHOWSKI DIPL. ING. LWÓW

Name W. LEDOCHOWSKI

Block capitals, please

Address: Box 9411
Johannesburg S.A.

Considering that your biographical notice ought to be included in the WHO'S WHO AMONG POLES, we wish to emphasise that the subscription is not in any way connected with the inclusion of this notice. The invitation to subscription is only made in case you should wish to purchase a copy as there will be only one edition of the book and to facilite to you the acquisition of the book on better terms, as the price after publication will be higher.

30.12.1963.

WPan Włodzimierz Ledochowski
P.O.Box 9411 - Johannesburg,S.A.

Szanowny Panie Inżynierze,

WHO'S WHO AMONG POLES
Commonwealth Edition

W odpowiedzi na Jego zapytanie uprzejmie informujemy, że powyższe wydawnictwo oddane będzie do druku dopiero w końcu maja 1964.

Olbrzymi materiał, który udało nam się zebrać dla tej publikacji, wymagał gruntownego przepracowania i sprawdzenia. Nie zdołaliśmy niestety przygotować go - jak planowaliśmy - na połowę roku 1963.

W tym mies. oddaliśmy do druku pierwsze dwa zeszyty naszej - równie ciężkiej pracy - pt. Polonica na Wyspach Brytyjskich i przystąpiliśmy do ostatecznej adiustacji tekstów dla Who's Who Among Poles.

Prosimy o uwzględnienie w korespondencji zmiany naszego adresu.

Łączymy wyrazy szacunku i poważania

TAURUS /Publishers & Distributors Ltd.

/B.Jezewski/

W. LEDOCHOWSKI
P.O. Box 9411
Johannesburg
S.A.

Who's who among Poles
London

I subscribed for a copy of your publication in May 1961 and have not heard from you since.
Could you kindly inform me what is the position?

Yours faithfully
W. Ledochowski

W. LEDOCHOWSKI DIPL. ING. LWOW

SOILS LABORATORY
ACTIVIA ROAD, ACTIVIA PARK
GERMISTON
TELEPHONE 58-4615

JEFFARES & GREEN
CONSULTING CIVIL ENGINEERS
MEMBERS:
ASSOCIATION OF CONSULTING ENGINEERS
H. H. GREEN, B.Sc., M.I.C.E., M.(S.A.)I.C.E., M.R.I.E.
V. LEDOCHOWSKI, DIPL. ING. (LWOW.) A.M.I.C.E., A.M.(S.A.)I.C.E.
L. C. REYNOLDS, B.Sc., M.COM., M.(S.A.)I.C.E.

TRANSAFRICA HOUSE
21 WOLMARANS STREET
JOHANNESBURG
P.O. BOX No. 9411
TELEPHONES 22-7902 & 22-7991
TELEGRAMS: "JEFFPART" JOHANNESBURG

13. Listopada 62.

Taurus Publishers
Who's Who Among Poles,

Drogi Redaktorze,

Dziękuję za cyrkularz. Nie pamiętam co podałem w mojej biografii; ale chyba wszystko co trzeba. a więc:

W. LEDOCHOWSKI born. 1910. m. Maria-Barbara Morawska. Studja Politechniki Lwowska, dyplom Inżyniera Lad-Wod. 1936. Dwóch synów: Jan Vladimir b. 1953 i Christopher Sy. T. b. 1956. All South Africa citizens.
Left Poland in 1940 jako major Boru Komorowskiego i na tym [illegible] do Polski do 1941 gdy był [illegible] przez Niemców Uciekł i dostał się do Brygady Karpackiej. Ranny pod Bardja 1942. Wojnę skończył jako kapitan [illegible] w 13 dywizji
Obecnie partner firmy Civil Engineering Consultants Jeffares & Green.

Życzę wiele powodzenia.

W. Ledochowski

C.V2, E

LEDOCHOWSKI, ~~Vladimier~~ Vladimir, ~~Ing~~ dipl.ing./Lwów.../,
A.M.I.C.E., A.M./S.A./I.C.E.; Consulting Civil Engineer,
1955 - partner, Jeffares and Green Consulting Civil Engrgs, Johannesburg
~~since 19..55~~; b. Cracow 1910; left Poland 1939; during W.W.2
Captain, Polish Forces Abroad /39-45/; arrived to S.A. 19..
1950 - S.A. ~~citizen since 1950~~ nationality; m. 19 .. Polish-born Barbara Morawska;
sons: Jan Vladimier/ ..... 53/; Christopher Ignatius /.....55/.
Add: P.O.Box 227902 - Johannesburg, S.A.

Żołnierz, inżynier, pisarz – mój ojciec

JAN LEDÓCHOWSKI

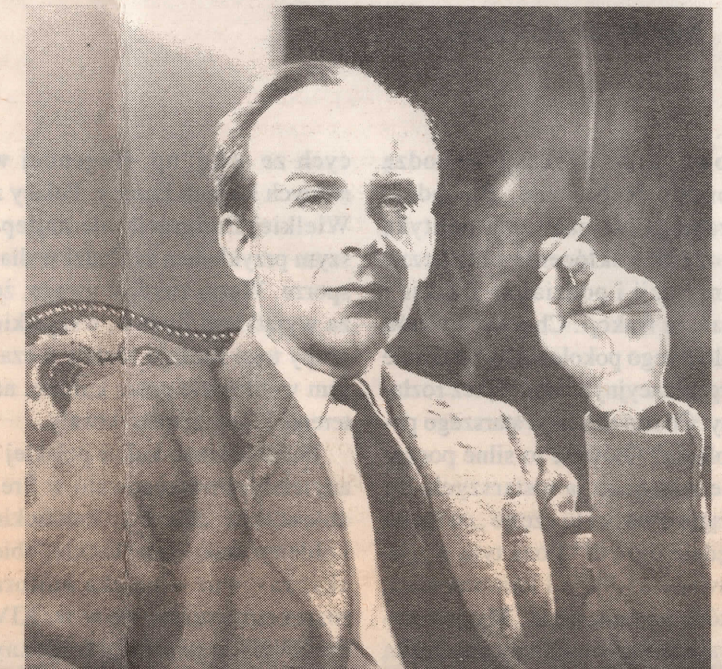
Urodzony 2 kwietnia 1910 roku w Krakowie, Włodzimierz Ignacy, jedyny syn generała Ignacego Ledóchowskiego, jako młody chłopak został wysłany do słynnej szkoły jezuickiej z internatem w Chyrowie. Jednak najmilsze wspomnienia zachował z lat młodzieńczych i to te, które kojarzyły się z wakacjami. Lato najczęściej spędzał w majątku rodziców w Wólce Rosnowskiej lub w Krakowcu – majątku ukochanej babci Jadwigi z Rożnowskich Łubieńskiej (prawnuczki Józefa Wybickiego autora słów hymnu narodowego). Potem przyszły studia na Politechnice Lwowskiej zakończone dyplomem inżyniera budowy dróg i mostów i pierwsza praca w Biurze Kierownictwa Budowy Kanału Warta – Gopło w Koninie.

Przyszło lato 1939 roku i został powołany do wojska. Gdy 13. Dywizja Artylerii Konnej została rozgromiona pod Głownem; porucznikowi Ledóchowskiemu udało się uniknąć niewoli i przez Puszczę Kampinoską dostać do Warszawy, gdzie przyłączył się do jej obrony. Po kapitulacji znalazł się w Krakowie, gdzie nawiązał kontakt z płk. Komorowskim i płk. Rudnickim, którzy zaproponowani przez słowackich żandarmów, którzy chcieli dzwonić po Gestapo. Aby odwrócić ich uwagę Krystyna zaczęła udawać, że jej szklany naszyjnik, to prawdziwe brylanty. Podczas wywołanego tym zamieszania uciekli do lasu. Nie mogli jednak wracać do Polski, gdyż dokumenty z zdjęciami pozostały u Niemców.

Po rozstaniu z Krystyną mój ojciec udał się do Turcji, gdzie w Stambule dołączył do nowopowstającego wojska polskiego. Tam został przydzielony do Brygady Strzelców Karpackich i stamtąd przez Palestynę wyruszył na front do Tobruku. W grudniu 1941 roku został przydzielony do jednostki Piechoty Południowoafrykańskiej, która nocą miała atakować twierdzę Bardia. Obowiązkiem Włodzimierza jako kapitana polskiej baterii było podejście blisko pozycji wroga w charakterze obserwatora i przekazywanie artylerzystom dokładnych instrukcji, gdzie strzelać, aby trafić w pozycje nieprzyjaciela. Podczas tego ataku został ranny w łokieć i udo. Znalazł się w szpitalu w Aleksandrii gdzie okazało się, że jego prawa ręka nie odzyska dawnej sprawności i będzie krótsza oraz sztywna przez resztę życia.

znali państwa Laub, żydowską rodzinę pochodzącą ze Lwowa. Dowiedziawszy się, że Włodzimierz jest synem Ignacego, natychmiast zaproponowali mu pożyczkę, aby mógł rozkręcić własny biznes. Oferta ta umożliwiła mu pozostanie wspólnikiem w inżynierskiej firmie konsultingowej Jeffares & Green. W firmie tej Włodzimierz zrobił sporą karierę inżynierską, a przy okazji zwiedził wiele krajów afrykańskich, w których nadzoro-

Justitia& Pax. Postanowili, że ich dzieci swoją edukację rozpoczną poza RPA. Obaj synowie zostali wysłani do szkoły w sąsiednim Swaziland, tak aby mogli wychowywać się poza zasięgiem apartheidu. W kręgu bardzo bliskich znajomych Włodzimierza i Basi znalazła się noblistka, pisarka południowoafrykańska Nadine Gordimer, biskup kościoła anglikańskiego Tutu, oraz żona Nelsona Mandeli.

lat jego artykuły o sytuacji w RPA były coraz bardziej krytyczne, zaś o sytuacji w Polsce coraz bardziej optymistyczne. Te o apartheidzie w RPA wzbudzały kontrargumenty, że Murzyni nie są jeszcze przygotowani na więcej władzy. Te o Polsce wzbudzały kontrargumenty, że warunki życia są gorsze, zaś próby liberalizacji bardziej fasadowe niż przedstawiał.

Najpiękniejsze jednak teksty to te inspirowane własnymi doświadczeniami, opisujące prawdziwe wydarzenia historyczne i bliskie mu postaci. Szczerość literackich wypowiedzi i rozbudowane poczucie humoru Włodzimierza nie zawsze przysparzało mu jednak przyjaciół. A tak naprawdę raziło ich, gdy rozpoznawali się pod pisarskimi pseudonimami w jego publikacjach w nie bardzo pochlebnych dla siebie rolach.

Włodzimierz wydał dwie książki. W roku 1988 Wydawnictwo Literackie w Krakowie opublikowało wspomnienia „Mój nierodzinny kraj", a w 1990 Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej opublikowało odnaleziony po wielu latach w archiwum Instytutu J. Piłsudskiego w USA „Pamiętnik pozostawiony w An-

rozgromiona pod Głownem; porucznikowi Ledóchowskiemu udało się uniknąć niewoli i przez Puszczę Kampinoską dostać do Warszawy, gdzie przyłączył się do jej obrony. Po kapitulacji znalazł się w Krakowie, gdzie nawiązał kontakt z płk. Komorowskim i płk. Rudnickim, którzy zaproponowali mu przeniesienie na Węgry raportu o tworzącym się Związku Walki Zbrojnej.

W Budapeszcie Ledóchowski kontaktował się z Krajewskim, sekretarzem konsulatu do prac krajowych i wstąpił do Z.W.Z. Poznał tam również Andrzeja Kowerskiego, który we wrześniu prowadził atak zmotoryzowanej brygady Generała Maczka. Brygada ta m.in. zniszczyła kwaterę dowódcy niemieckiego w , ukochanym dworku w Krakowcu (Włodzimierz miał go odziedziczyć po swojej babci). Wrócił do kraju z regulaminem oraz instrukcjami dla ZWZ w Krakowie.

Po miesiącu, a więc w lutym 1940 roku, Włodzimierz po raz wtóry odbył niebezpieczną wyprawę na Węgry, a podczas kolejnej podróży kurierskiej, w Nowym Sączu w kwietniu 1940 r., poznał Krystynę Giżycką, z domu Skarbek, pseudonim „Andrzejewska", jak się później okazało kurierkę pracującą dla wywiadu angielskiego. Z czasem ich znajomość zaczęła nabierać coraz bardziej osobistego charakteru. Włodzimierz stał się o Krystynę zazdrosny i nie bez podstaw, okazało się bowiem, że Krystyna miała także romans z Andrzejem Kowerskim.

W czerwcu 1940 roku Włodzimierz i Krystyna otrzymali rozkaz powrotu do Polski. Na maleńkiej stacji koło Koszyc zostali aresztowani przez Niemców. Włodzimierz udawał chorego, dzięki czemu uniknął aresztowania. Krystyna została zwolniona dopiero po interwencji ambasadora Kajetana Dzierżykraja-Morawskiego. Włodzimierz przedostał się do Krakowa, gdzie ponownie nawiązał kontakt z płk. Komorowskim i płk. Rudnickim. Ci zaproponowali mu pracę w wywiadzie, w tzw. Oddziale Drugim, a w końcu września tegoż roku ambasador Sokolnicki – funkcję sekretarza ambasady w Ankarze. Nie chcąc do końca zrywać z wojskowością przyjął ją pod warunkiem, że nadal będzie oficerem wywiadu. Jednym z jego sukcesów w tym okresie było zidentyfikowanie niemieckiego szpiega. Z ambasadorem Włodzimierz bywał na przyjęciach z różnymi osobistościami, m.in. spotkał ówczesnego nuncjusza papieskiego, późniejszego papieża Jana XXIII.

Dwa lata później objął funkcję sekretarza Ambasady Polskiej w Paryżu, gdzie poznał córkę ambasadora RP Kajetana Dzierżykraja-Morawskiego Marię-Barbarę, która wyszła za niego za mąż w lutym 1946 roku. Po uznaniu przez aliantów nowego rządu polskiegoWarszawie ojciec wrócił do wyuczonego zawodu i pracował w Nicei jako inżynier. Przeprowadził też kolejną operację ręki, która powiodła się na tyle, że od tej pory mógł wykonywać nią lekkie czynności, takie jak choćby pisanie czy jedzenie.

W 1948 roku wraz z żoną wyjechał do Republiki Południowej Afryki (RPA) gdzie otrzymał pracę w administracji państwowej. W Johannesburgu Włodkowie po-

Włodzimierz Ledóchowski

wał budowę dróg. W Rodezji (dziś Zimbabwe) był odpowiedzialny za budowę dróg przez dzikie tereny do Kariba Dam, jednego z największych zalewów na świecie. Pracował też w prowincji Kiwu gdzie Włodkowie kupili plantację herbaty. Po ogłoszeniu niepodległości kolonii, mimo gorących protestów pracowników murzyńskich, opuścili Kiwu. W Katandze Włodzimierz z wielkim ryzykiem pracował dla prezydenta tej prowincji podczas całej nieudanej wojny secesyjnej. Planował również i nadzorował budowę dróg, mostów i kolei w całym RPA, w Swazilandzie, Namibii, Lesotho, Botswanie i Mozambiku.

Mimo sukcesów zawodowych Włodzimierz i Barbara nie mogli się przystosować do rasistowskiego ustroju apartheidu. Niezadowolony z biernego stanowiska kościoła katolickiego wraz z żoną założył Catholic Association for Racial Equality. Basia założyła dwie organizacje zajmujące się edukacją czarnej ludności Johannesburga. Włodzimierz został też prezesem Komisji Katolickiej

Postawa towarzyska i społeczna Włodków doprowadziła jednak do konfliktów z niektórymi działaczami tamtejszej Polonii, którym odpowiadała polityka rządu RPA i którzy nazywali Włodzimierza „czerwonym hrabią". Spowodowała także zainteresowanie nimi urzędu bezpieczeństwa RPA i wizyty agentów w ich domu. Doprowadziło to również do wyraźnego ochłodzenia stosunków między wspólnikami a Włodzimierzem. Z obawy o utratę kontraktów rządowych na budowę dróg wspólnicy zmusili go by odszedł na wcześniejszą emeryturę.

Przez całe swoje życie Włodzimierz przejawiał również ambicje literackie. Pisywał najczęściej po polsku. Opublikował około siedemdziesięciu artykułów, między innymi w prasie polonijnej („Tydzień Polski", „Wiadomości" londyńskie, „Kultura" paryska), prasie polskiej w kraju (krakowski „Tygodnik Powszechny", „Tygodnik Polski", „Polityka") oraz w prasie południowoafrykańskiej. Pisywał felietony analizujące sytuację polityczną w RPA. Z biegiem

two Literackie w Krakowie opublikowało wspomnienia „Mój nierodzinny kraj", a w 1990 Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej opublikowało odnaleziony po wielu latach w archiwum Instytutu J. Piłsudskiego w USA „Pamiętnik pozostawiony w Ankarze w 1944r."

Włodzimierz całe życie tęsknił jednak za Polską, którą opuścił mając lat trzydzieści. Od 1956 roku regularnie ją odwiedzał, sam przekonywał się, że obcy dla niego ustrój, jakim jest socjalizm, nie jest katastrofą. Znajomi w RPA żartem rozdawali taki wierszyk:

Nad swimming-poolem,
W wieczornej porze,
Hrabia liberał nasz siedział.
Patrzył na swoje w wodzie odbicie,
I taką mowę powiedział:
„Dłużej Afryki znieść ja nie mogę".

Włodzimierz zdecydował się na powrót do Polski i budowę domu w Podkowie Leśnej. Na stałe wrócił w 1984 roku, jednak bez żony, która opuściwszy kraj jako osiemnastoletnia dziewczyna nie wyobrażała sobie wyjazdu z RPA, gdzie klimat, styl życia i praca społeczna bardzo jej odpowiadały. Wymarzone życie Włodzimierza wśród warszawskich przyjaciół zasnute zostało jednak jego poważną chorobą – rakiem płuc. Długo i uparcie z nim walczył. Choroba przynosiła jednak coraz większe cierpienia. Powoli tracił głos. Zmarł w warszawskim szpitalu 21 października 1987 roku i został pochowany w Podkowie Leśnej. Na jego grobie widnieje skromny napis: „Włodzimierz Ignacy Ledóchowski – żołnierz, inżynier, pisarz".

London, 30 May 1976
Registered at the G.P.O. as a newspaper

Rok XXXI nr 22 (1574)
Cena 30p. Dziś 4 strony

LONDYN, 30 maja 1976

WIADOMOŚCI

Założyciel: Mieczysław Grydzewski

TYGODNIK

WŁODZIMIERZ LEDÓCHOWSKI

PODZWONNE DLA OPT

STRUGI deszczu lały się z nieba. Na szczycie przełęczy — skąd widok na leżącą w kotlinie górskiej Mbabane, stolicę Swazilandu — mgła tak gęsta że trzeba jechać „noga za nogą", żeby nie wylecieć na jednej z kolejnych serpentyn. Spojrzałem nerwowo na zegarek. Msza żałobna — mówiła Mary przez telefon — zaczyna się o godzinie trzeciej.

Z głównej ulicy w Mbabane skręciłem w boczną, w dół do mostku, pod którym rwała teraz pienista kakaowa zupa. Za mostkiem asfalt się skończył i wóz na błotnistych koleinach zaczął mi się ślizgać pod górkę gdzie na szczęście kościół mbabański — do którego Wicka za Boga nie można było wygnać za życia. Ale teraz leży — domyślam się — przy samych balaskach, nie-protestujący.

Hopkaiąc przez kałuże i walcząc z parasolem, który mi się zawsze w takich momentach zacina, dopadłem w końcu do wrót świątyni. Skradając się na palcach wsunąłem się do ławki. Mimo to, tu i ówdzie ktoś z żałobników odwrócił twarz na szelest moich kroków. Czarny ksiądz odprawiał mszę. Twarz jego schowana w mroku deszczowego dnia i kontraście białego ornatu.

Próbowałem rozpoznać osoby siedzące w pierwszych ławkach, ale niełatwe to zadanie: raz że oglądam je z tyłu, a powtóre że odziane są solennie; panie w kapeluszach, czy koronkowych szalach na głowie... kota, jak to w połowie sierpnia bywa...

No i oczywiście jest i Matka. Jakże by mogło jej zabraknąć? Podniosła się z fotela i przerwała wpół zdania dyspozycje, jakie dawała rządcy w majątku Hładki: „Podorywki pod rzepak musi mi pan, panie Gronik, wykończyć do niedzieli, bo od poniedziałku będziemy siali ..."

No i oczywiście jest i Ojciec. Naprawdę, Simon, nie mogę go umiejscowić, bo niewiele o nim wiem, poza tym że był ekonomistą i z tej racji z ramienia PKN wytyczał granice Polski na konferencji wersalskiej... Podobno był pięknym mężczyzną i bardzo łebskim... To po nim Wicek inteligencję odziedziczył... Mniejsza o to. Ważne to że wszyscy oni patrzą teraz na Wicka pytająco: — A ty Wicku?

— Ja sprzeciwiałem się rozszerzaniu się wpływów komunistycznych w Afryce.

— Istotnie — pomyślałem — wieleż to razy wypijaliśmy kielichy im na pohybel? A nawet krzyżowaliśmy szable?

Uśmiechnąłem się do tego wspomnienia. Przeskoczyłem w myśli tych kilkaset metrów dzielących nas tu w kościele od hotelu „Swazi Inn" gdzie owej sylwestrowej nocy, lat temu dziesięć, a może piętnaście, owszem, po bożemu, bo w towarzystwie naszych żon, celebrowaliśmy Nowy Rok, czyli rocznicę mojej rany na pustyni zachodniej — w To-

— *I am sorry Simon.*

Spojrzałem na ołtarz. Ksiądz już skończył mszę. Skinął na ministranta, żeby mu przyniósł kropidło i wodę święconą. Rozpoczął egzekwie. *De profundis. Requiescat. Dies irae.* Rzeczy ostateczne. Refleksja.

Ale nie dane mi było, bo już Mary podniosła się z ławki, za nią goście-żałobnicy, synowie podeszli do trumny, także Simon, chwycili za konopne uchwyty i tak procesją wyszliśmy w deszcz, siedliśmy w samochody, wóz za wozem, karawan na przodzie, do cmentarza katolickiego skąd widok rozległy na wzgórza zielone, gdzie brodą opartą na ręce Wicek będzie miał czas całą wieczność patrzeć na szerokie horyzonty Afryki, której ministrem nie udało mu się zostać.

— Łudzisz się — mówiłem mu.

— Całkiem się nie łudzę, ale musisz zrozumieć że przy braku wykwalifikowanych Murzynów — tu w Swazilandzie jest zaledwie jeden prawnik z autentycznym dyplomem — ktoś taki jak ja, szczerze im życzliwy, ma realne szanse. Stworzyłem im partię demokratyczną — jakiś przynajmniej pozór opozycji do baraniego pędu z jakim większość Swazi adoruje szczepowego króla Sobuzę, i teraz wydelegowali mnie do rokowań w Westminsterze na temat konstytucji jaką Anglicy chcą obdarzyć kraj w dniu niepodległości. No, po wyborach...

To był szczyt Wickowej kariery. Ja, obserwator, bywalec [illegible] na Swazi i co tam mówił tego nikt nie sprawdzi — delegaci zostali zaproszeni do wypowiedzenia się. Wicek, gdy kolej na niego przyszła, odczytał oświadczenie, którego główny akcent położony był na nieufność z jaką partia demokratyczna odnosiła się do zawarowanej w projekcie szczepowej organizacji władzy królewskiej: — *On behalf of the Democratic Party which I have the honour to represent.* — powiedział przerywając lekturę na chwilę dla przetarcia okularów — żądamy zawarowania w konstytucji podstawowych praw ludzkich, to znaczy, wolności wypowiedzi, wolności zrzeszania, i wolności tak czynnego jak i biernego udziału w wyborze władz krajowych. Każdy obywatel swazilandzki niezależnie od koloru skóry, wyznania i płci musi mieć prawo do głosowania. *One man — one vote.*

Ten slogan z sali konferencyjnej wyfrunął kanarkiem i wylądował w raportach Tajnej Policji Afryki Południowej, a także zapadł w duszach johannesburskich władz polonijnych — tych strażników cnót obywatelskich Emigranta.

Zwariował — orzekli ci, zawtórowali im tamci — kanarki się temu komuniście pieprzą w głowie. Byle niepiśmiennym Kafirom dawać prawo głosu? Synom kanibali, co dziś jeszcze ważą „muti" z mięsa ludzkiego na leki na impotencję, czy inne ich dolegliwości seksualne...

Pieczęć przybili na wickowych papierach: wstęp do Południowej Afwę. Jasne. Wcale sobie nie życzy polskiego tromtadractwa. Zna ona nas, Polaków, na wylot, mimo że nie nauczyła się nigdy powiedzieć „Dzień dobry", ani tym bardziej ugotować bigos.

Więc nic. Stoimy i patrzymy w dół. Wtedy najmłodszy syn, Miś, — mój chrześniak — nachylił się i szepnął mi do ucha. — *Uncle* — powiedział — *the funeral* odbywa się według obyczaju Swazi i dlatego jesteśmy proszeni wyczekać, aż grób będzie zasypany.

Skinąłem głową. On schylił się i nacisnął guziczek. Trumna drgnęła i zaczęła opuszczać się. Mary zdjęła rękawiczkę, podniosła garstkę ziemi i cisnęła na trumnę.

Tam, wewnątrz nawet tego nie usłyszałeś. Kropelki błota rozprysnęły się o wieko. Bezszelestnie. A jeśli co, to tyle, ile chrobot myszy w szafie...

Za Mary już wszyscy się cisnęli. Z łopatami. — No, to już lepiej — myślałem — teraz to poważna, męska robota. W twoim akustycznym pudle te uderzenia żwiru muszą się amplifikować w głuchy huk, jak pociągu w tunelu, albo jak gradu na blaszanym dachu, a tobie Wicku, z twoim optymizmem skojarzenia już chodzą po głowie i kto wie, czy ci się nie przypomina jak temu lat trzydzieści angielski gubernator w Cape Town przypinał ci order *Member of the British Empire.* Wtedy — okna od wielkich salonów Rezydencji otwarte były szeroko na rozległy

odprawiał mszę. Twarz jego schowana w mroku deszczowego dnia i kontraście białego ornatu.

Próbowałem rozpoznać osoby siedzące w pierwszych ławkach, ale niełatwe to zadanie: raz że oglądam je z tyłu, a powtóre że odziane są solennie; panie w kapeluszach, czy koronkowych szalach na głowie... — ależ owszem... poznaję synów ... obu synów. Nie w jeansach podartych i brudnych, ale w ciemnych ubraniach. Nawet nie wiedziałem że takie posiadali. Kto wie, czy to nie Wickowe, na prędce otrzepane z moli i przyszczypane w talii przez Mary. A otóż i ona, w środku między synami. Z głową opadającą ciężko na piersi i z łukiem grzbietu... (hej!! klepnąłbyś sobie po nich rechocząc: Trzymaj się prosto, darling. No nie?) Nieco w bok, w trzeciej ławce Nadine i jej mąż. Innych nie poznaję. Zapewne miejscowi notable.

A w przejściu między ławkami, nogami tykając balasek, trumna z niemalowanych sosnowych desek, na wózeczku na kółkach, podobnym do takich co podsuwają w restauracjach. Trolley — tak się to nazywa po angielsku. Nie przychodzi mi do głowy polski odpowiednik. Nie ma. Jest tylko wózek na kółkach. Ale to brzmi niepoważnie.

W piersiach trumny na poduszce: Virtuti Militari, Krzyż Walecznych z iluś tam blaszkami, Legia Honorowa, Croix de Guerre, Bolszewików goń, goń, goń i coś tam jeszcze... zaś wewnątrz Wicek ze zwycięskim, podle niego rozciągniętym, rakiem.

Rzeczy ostateczne. Refleksja.

Ale nie było mi dane, bo moją uwagę przykuł skierowany we mnie wzrok swazilandzkiego premiera-inspe Simona Nxumalo, przyjaciela domu. W ciemnym, świetnie skrojonym ubraniu, jak to oni, i w krawacie przetykanym srebrną nicią, jak te co w Wicka faworytach. Węzeł gruby jak buła, bo teraz taka moda. Czarna, kędzierzawa broda mu się na nim opiera.

— Hej Simon — moje wargi poruszyły się w powitaniu. Simon odpowiedział oczami.

— No to jak ty tu — mówiłem dalej przez nawę do niego — to ta

nienia. Przeskoczyłem w myśli tych kilkaset metrów dzielących nas tu w kościele od hotelu „Swazi Inn" gdzie owej sylwestrowej nocy, lat temu dziesięć, a może piętnaście, owszem, po bożemu, bo w towarzystwie naszych żon, celebrowaliśmy Nowy Rok, czyli rocznicę mojej rany na pustyni zachodniej — w Tobruku.

Już tradycyjnie piło się pod ten mój poszarpany łokieć i prawy pośladek, na którym *Schönheitsfehler* — jak to mówili wiedeńscy koniarze — pozostanie mi do końca życia. Przy stoliku obok nas — prześliczna dziewczyna: oczy migdałowe, czarne włosy aksamitką związane w koński ogon, którym chłostała, kogo popadnie, w wirze tańca, no bo nie wytrzymałeś mój Wicku, i już puściłeś się z nią w wiedeński walc, z resorowym kolanem w koło którego okręcałeś tę ślicznotę — pod nieprzyjaznym okiem kruka — (słowo to zapożyczone z angielskiego oznacza po prostu łobuza.)

I takem ci jej pozazdrościł że w następnym tangu, to już ja ją okręcałem i tak w kółko, raz ty, raz ja, a ona chytrze wyboru między nami nie dokonywała, mimo żeśmy ją przynaglali mówiąc że nam na tym bardzo zależy. Więc gdy w końcu spór rozstrzygnęła mówiąc że tego wybierze, co drugiego zabije w pojedynku, rzuciliśmy się do samochodów, pognaliśmy, co koń wyskoczy do domu i tam ze ścian pościągaliśmy twoje trofea, a to szablę kawaleryjską zakrzywioną, a to mizerikordię, jaką lotnicy niemieccy nosili przytroczoną do pasów.

I tą bronią stoczyliśmy, w ringu utworzonym z poodsuwanych w krąg stolików — pojedynek. Ku przestrachowi żon, nie tak znów prawdziwemu, boć nie bardzo wierzyły w tragizm sytuacji. Ja kręciłem świszczące w powietrzu młynki szablą, ty dźgałeś mizerikordią w moje trzewia i może by nawet doszło przypadkiem do pierwszej krwi, gdybyśmy się naraz nie spostrzegli że ślicznotę uniósł kruk, zostawiając na ringu — niepokonanych.

Więc dla odzyskania kontenansu, bo byliśmy jednak stropieni, zaśpiewaliśmy chórem. I już kawaleryjska szabla w ręku sama nam podszep-

do baraniego pędu z jakim większość Swazi adoruje szczepowego króla Sobuzę, i teraz wydelegowali mnie do rokowań w Westminsterze na temat konstytucji jaką Anglicy chcą obdarzyć kraj w dniu niepodległości. No, po wyborach...

To był szczyt Wickowej kariery. Ja, obserwator, byłem do tego politykowania bardzo krytycznie nastawiony. — Pilnuj twojej farmy — mówiłem mu — bo krowy od politykowania nie tłuścieją. — Do doju wstawaj o czwartej rano, bo ci Murzyni pół galona mleka zostawiają w każdym cycku jak ich nie dopilnujesz. Zamiast wylegiwać się w betach z „Agrarian Revolution in tribal society" na poduszce.

— Muszę studiować te sprawy. Mam już całą bibliotekę na te tematy. Czy czytałeś — tu wstał, podszedł do półki i wyciągnął tomik — „L'Afrique Noire est mal partie"? To pasjonująca lektura. Zobaczyłbyś z niej co się w Afryce wyrabia. Neokolonializm doprowadza do korupcji i do gorszego wyzysku jak za dobrych imperialnych czasów. I dziwić się że marksizm na tym korzysta...

— Wszystko to prawda, ale nic na to nie poradzisz. Biały człowiek, mój Wicku, — i to bez pieniędzy — może w najlepszym razie być suflerem, a nie aktorem...

Ale Wicek swoje i swoje. Za waszą i naszą wolność... A krowy chudły i posag Mary topniał jak śnieg. Nie mogąc go przekonać dworowałem z niego. Nawet puściłem między Polonię elegię wierszowaną, przedstawiającą Wicka pędzącego w kilkustopniowy mróz — golego — na czele swojej delegacji do Lancaster House, gdzie ministrowie Jej Królewskiej Mości dyskutowali konstytucję wkoło zielonego stołu.

To była przesada: *licentia poetica.* Wicek na tej konferencji nie wystąpił goły, choć na wspólnej fotografii uwieczniającej to zdarzenie przesłonięty jest tak dokładnie torsami innych delegatów ubranych w stroje narodowe, lamaprcie skóry i strusie pióra, w kolejnych przechyłach odsłaniające a tu sutkę, a tam pępek, — że na upartego można by twierdzić że i on był goły.

Minister Spraw Kolonialnych ski-

wali im tamci — kanarki się temu komuniście pieprzą w głowie. Byle niepiśmiennym Kafirom dawać prawo głosu? Synom kanibali, co dziś jeszcze ważą „muti" z mięsa ludzkiego na leki na impotencję, czy inne ich dolegliwości seksualne...

Pieczęć przybili na wickowych papierach: wstęp do Południowej Afryki zamknięty na zawsze. *Undesirable Alien.* Władze polonijne zatarły ręce: Dobrze mu tak.

— No to jak? — stryj generał oderwał wzrok od szkicu, na którym był właśnie wykropkował strzałkę spodziewanego kontrataku marszałka Tuchaczewskiego, który — broń Panie Boże — gotów wypuścić na naszą zachodnią flankę konny korpus, czyli Złotą Hordę Gay-Khana... po czym wziął w rękę raport datowany z Johannesburga, w którym czytał że Wicek szerzył zarazę komunistyczną w Afryce... Poprawił się na fotelu i przybrał surowy wyraz twarzy, taki jaki ma na portrecie „en pied" malowanym przez Jacka Malczewskiego...

No to jak? — powtórzył pytanie — jak to właściwie było? Przecież znana ci była tradycja rodu? Wzięliście ją, wy młoda generacja Rozwadowskich, tak bardzo do serca że przesadziliście ponad wszelką miarę moją rolę jako jedynego autora Cudu nad Wisłą. Mnie przypisaliście całą zasługę odparcia zalewu bolszewickiego na Polskę, a ty na antypodach — tu rzucił raz jeszcze okiem na raport — szerzyłeś zarazę komunistyczną w Afryce...?

— Ach stryju... długo by o tym mówić. Musiałbym stryjowi *ab ovo* tłumaczyć genezę ruchów wolnościowych wśród Murzynów. A na to nie ma dziś czasu...

— Czasu nie ma? Mamy całą wieczność przed sobą, mój Wicku.

Zostawiłem ich dyskutujących, bo właśnie brat Mary skinął na mnie pokazując wzrokiem na wolny uchwyt u trumny. Podszedłem do karawanu. Szarpnęliśmy społem. Trumna wysunęła się na szynach z pudła karawanu i zawisła na naszych ramionach. Ślizgając się w błocie uskoczyliśmy tych parę kroków do wykopanego dołu, obok wielkiej kupy czerwonej, deszczem przesiąkniętej, ziemi. — Ciężki jesteś mój Wicuniu — gderałem sam do siebie — ciężki

blaszanym dachu, a tobie Wicku, z twoim optymizmem skojarzenia już chodzą po głowie i kto wie, czy ci się nie przypomina jak temu lat trzydzieści angielski gubernator w Cape Town przypinał ci order *Member of the British Empire.* Wtedy — okna od wielkich salonów Rezydencji otwarte były szeroko na rozległy park — w momencie przypinania wstążeczki, orkiestra ustawiona na gazonie uderzyła w werbel — tobie się należący. Opowiadałeś mi o tym, tym twoim „grubym głosem", który rezerwowałeś dla spraw majestatycznych i solennych.

A ja podśmiechiwałem się i nawet, pamiętam jak dziś, komentowałem przed naszymi wspólnymi znajomymi: Facet ma wściekłe szczęście. To prawda że coś tam rozrabiał we Francji pod okupacją. Twierdzi nawet że stał na czele *d'un réseau,* rzekomo największego we Francji, gdzie setki Francuzów, nawet o tym nie wiedząc, służyły pod polskim dowódcą. No to bardzo pięknie, nie zaprzeczam zasługi, ale żeby aż tyle dekoracji za to załapać?

Wybacz mi Wicku, ale muszę się do tego po przyjacielsku przyznać. Kiedy, jak nie teraz wyrównać rachunki między nami. Po prostu, tak mi się wydaje, byłem o ciebie zazdrosny. Bo na moją poduszkę — o ile takową ktoś w piersiach trumny położy — tylko parę lichych medali.

Spojrzałem w głąb dołu. Zdziwiło mnie że jest taki głęboki. Mówi się: leży sześć stóp pod ziemią. Tyle widocznie starczy dla zwykłego śmiertelnika, a dla ciebie aż dziesięć wykopali? Zawsze lubiłeś przesadę, Wicku, choć właściwie, jak o tym pomyślę, to nie o przesadę tu chodzi, tylko, raz jeszcze, o ten twój wściekły optymizm: — *Alles sal reg kom* — jak mówią nasze Bury. Wszystko wyjdzie na dobre. Pierwszy milion mi nie wypalił, to od wczoraj zaczynam drugi. Wszystko, co posiadam jest lepsze i piękniejsze od rzeczy należących do innych. Mary — ponad wszystkie kobiety świata, synowie — udali się ponad wszystko, nawet ty — stary byku — jesteś nie najgorszym przyjacielem...

I to wszystko mówiłeś twoim pogrubionym basem...

Raz tylko miałem się zawieść na

Virtuti Militari, Krzyż Walecznych z iluś tam blaszkami, Legia Honorowa, Croix de Guerre, Bolszewików goń, goń, goń i coś tam jeszcze... zaś wewnątrz Wicek ze zwycięskim, podle niego rozciągniętym, rakiem.

Rzeczy ostateczne. Refleksja.

Ale nie było mi dane, bo moją uwagę przykuł skierowany we mnie wzrok swazilandzkiego premiera-inspe Simona Nxumalo, przyjaciela domu. W ciemnym, świetnie skrojonym ubraniu, jak to oni, i w krawacie przetykanym srebrną nicią, jak te co w Wicka faworytach. Węzeł gruby jak buła, bo teraz taka moda. Czarna, kędzierzawa broda mu się na nim opiera.

— Hej Simon — moje wargi poruszyły się w powitaniu. Simon odpowiedział oczami.

— No to jak ty tu — mówiłem dalej przez nawę do niego — to ta chrześcijańska ofiara na ołtarzu nieważna, tylko rajcowanie przodków, gdzieś pod sklepieniem — ważne. Powiadasz, że feta tam u nich nielicha, cały sejmik, że cieszą się z nowego adherenta. Bo daje im to okazję do przerwania zajęć polegających na doszlifowywaniu spraw niewykończonych za życia, a to dla wybadania, kto zacz, i czy w życiu klanowi się nie sprzeniewierzył... Skarżysz się Simon że nic o tych *ancestors,* o tych wickowych przodkach nie wiesz i że przeszkadza ci to, bo nie wiesz co z nim dalej...? Jeśli tak, to ja ci pomogę. Posłuchaj tylko uważnie: — Ten ich senior rodu — jak ty byś go nazwał *The Big Chief,* albo po twojemu *Makulu Morena* — Generał Rozwadowski zapewne w tej chwili odłożył pióro i oderwał wzrok od dokumentu, na którym wykańczał plan bitwy warszawskiej. Spójrz Simon: Jeszcze atrament mokry na zdaniu: Piąta Armia Generała Sikorskiego rozpocznie natarcie na osi Modlin-Pułtusk...

Makulu Morena, mój Simonie, nosił brodę podobnego kroju jak twoja, tylko że była ruda, a nie czarna, ale patrz... na widok Wicka, omal automatycznie sięgnął do niej ręką, potem rozpiął haftki u kołnierza ozdobionego generalskimi wężykami, bo gorąco dziś w Warszawie, spiejedynku, rzuciliśmy się do samochodów, pognaliśmy, co koń wyskoczy do domu i tam ze ścian pościągaliśmy twoje trofea, a to szablę kawaleryjską zakrzywioną, a to mizerikordię, jaką lotnicy niemieccy nosili przytroczoną do pasów.

I tą bronią stoczyliśmy, w ringu utworzonym z poodsuwanych w krąg stolików — pojedynek. Ku przestrachowi żon, nie tak znów prawdziwemu, boć nie bardzo wierzyły w tragizm sytuacji. Ja kręciłem świszczące w powietrzu młynki szablą, ty dźgałeś mizerikordią w moje trzewia i może by nawet doszło przypadkiem do pierwszej krwi, gdybyśmy się naraz nie spostrzegli że ślicznotę uniósł kruk, zostawiając na ringu — niepokonanych.

Więc dla odzyskania kontenansu, bo byliśmy jednak stropieni, zaśpiewaliśmy chórem. I już kawaleryjska szabla w ręku sama nam podszepnęła wybór piosenek. Kończyło się to wszystko refrenem: Bolszewika, goń, goń, goń...

Spojrzałem znów na Simona. Odpowiedział mi wzrokiem. Nawet mi się wydawało że twarz mu się rozjaśniła, jak gdyby na myśl że *Makulu Morena* musiał w tej chwili się uśmiechnąć, gdzieś tam... pod sklepieniem.

— Słuchajno Simon — ciągnąłem dalej — niepokoiłem się na myśl że nie zdążysz na pogrzeb. Mówili mi że byłeś na jakiejś tournée dyplomatycznej.

— Na pogrzeb Ojca bym nie zdążył? To mnie nie znasz. Jak tylko dostałem w Nairobi telegram od Mary to wskoczyłem w najbliższy samolot.

— No, chwała Bogu. Jeszcze jedno Simon. Chodzą tu słuchy po mieście że król lada moment ma cię mianować premierem. Chciałem ci tak dyskretnie pogratulować.

— Możesz sobie to darować. Nic z tego nie wyjdzie. Ubiegną mnie inni. Bo skorzystają z tego że ja nie mam dostępu do króla. Taki to już u nas obyczaj. Kto miał konszachty z umarłym, ten nie ma prawa być w obecności królewskiej przynajmniej przez sześć niedziel. A potem musi jeszcze poddać się ceremonii oczyszczenia.

Ale Wicek swoje i swoje. Za waszą i naszą wolność... A krowy chudły i posag Mary topniał jak śnieg. Nie mogąc go przekonać dworowałem z niego. Nawet puściłem między Polonię elegię wierszowaną, przedstawiającą Wicka pędzącego w kilkustopniowy mróz — gołego — na czele swojej delegacji do Lancaster House, gdzie ministrowie Jej Królewskiej Mości dyskutowali konstytucję wkoło zielonego stołu.

To była przesada: *licentia poetica.* Wicek na tej konferencji nie wystąpił goły, choć na wspólnej fotografii uwieczniającej to zdarzenie przesłonięty jest tak dokładnie torsami innych delegatów ubranych w stroje narodowe, lamaprcie skóry i strusie pióra, w kolejnych przechyłach odsłaniające a tu sutkę, a tam pępek, — że na upartego można by twierdzić że i on był goły.

Minister Spraw Kolonialnych skinął głową na przywitanie delegacji. Przywitał się grzecznie z każdym delegatem i na dźwięk nazwiska Major Jordan-Rozwadowski MBE — dyskretnie się zdziwił. Wszyscy zasiedli w koło stołu. Wicek obok Simona Nxumalo, swojego *protégé,* którego dosłownie wymyślił, z pastuchów na dyplomatę wysforował, mając za pretekst że w żyłach Simona królewska krew płynęła, na dowód czego, jak szlachcic sygnet na palcu — tak on w materac włosów czerwone piórko zatknięte nosił.

Takim go pamiętam, w czasach, gdy jeszcze Wicek farmował, barany kastrował wielkim — wyglądającym podejrzanie tępo — kozikiem i mleko w półciężarówce ozdobionej napisem „Hladki Farm Dairy" do Mbabane woził. Nim zbańczył, perspektywą przywództwa politycznego Murzynom, uwiedziony.

Teraz wraz z Simonem rozglądali się po sali konferencyjnej wyłożonej dębowymi boazeriami, pod weneckim lichtarzem, pod wiszącym nad kominkiem portretem Królowej, której rękawy koronkowe wyrobione były z dokładnością wymaganą przy egzaminach do Royal Academy.

Po odczytaniu projektu konstytucyjnego przez Sekretarza, co niezmiernie wiele czasu zajęło, bo tłumacz każde słowo musiał przekładać

cie całą zasługę odparcia zalewu bolszewickiego na Polskę, a ty na antypodach — tu rzucił raz jeszcze okiem na raport — szerzyłeś zarazę komunistyczną w Afryce...?

— Ach stryju... długo by o tym mówić. Musiałbym stryjowi *ab ovo* tłumaczyć genezę ruchów wolnościowych wśród Murzynów. A na to nie ma dziś czasu...

— Czasu nie ma? Mamy całą wieczność przed sobą, mój Wicku.

Zostawiłem ich dyskutujących, bo właśnie brat Mary skinął na mnie pokazując wzrokiem na wolny uchwyt u trumny. Podszedłem do karawanu. Szarpnęliśmy społem. Trumna wysunęła się na szynach z pudła karawanu i zawisła na naszych ramionach. Ślizgając się w błocie uskoczyliśmy tych parę kroków do wykopanego dołu, obok wielkiej kupy czerwonej, deszczem przesiąkniętej, ziemi. — Ciężki jesteś mój Wicuniu — gderałem sam do siebie — ciężki jak cholera. To dlatego że nigdy na spacery nie chciałeś chodzić, i tylko ta wóda i ta zagrycha... A teraz ciągniesz mnie, aż mi biceps paraliżuje, ciągniesz mnie w dół do siebie, po bratersku, po przyjacielsku... Poczekaj chwilę, mój Wicku, co ci tak śpieszno. Jeszcze na mnie nie czas...

Położyliśmy trumnę na pasach rozpiętych nad dołem i podłączonych do sprytnych gałek z ukrytym w nich mechanizmem sprężynowym, który za naciśnięciem guziczka zacznie opuszczać trumnę wolniutko, bez pospiechu, solennie i majestatycznie.

Kto pociśnie? Może na razie nikt, bo to jest czas na mowy. Pewnie Mary mnie poprosi. Ostatecznie ja tu jestem najstarszy jego przyjaciel, reprezentuję tu biało-czerwony kolor na tej obcej ziemi, gdzie diabeł mówi dobranoc. Tylko ja jeden wśród tych poczciwych Anglików i Murzynów znam wyraz błękitnoczarnej wstążeczki Virtuti i wiem co oznacza czerwień Legii Honorowej, a także komunizmu. Roluję między językiem, a podniebieniem gładką angielską fanfarę, ale utknąłem, bo nie wiem jak jest czerwień? *Redness?* Czy może raczej powiedzieć *purpleness...?*

Ale Mary nie prosi mnie o mo-

położy — tylko parę lichych medali.

Spojrzałem w głąb dołu. Zdziwiło mnie że jest taki głęboki. Mówi się: leży sześć stóp pod ziemią. Tyle widocznie starczy dla zwykłego śmiertelnika, a dla ciebie aż dziesięć wykopali? Zawsze lubiłeś przesadę, Wicku, choć właściwie, jak o tym pomyślę, to nie o przesadę tu chodzi, tylko, raz jeszcze, o ten twój wściekły optymizm: — *Alles sal reg kom* — jak mówią nasze Bury. Wszystko wyjdzie na dobre. Pierwszy milion mi nie wypalił, to od wczoraj zaczynam drugi. Wszystko, co posiadam jest lepsze i piękniejsze od rzeczy należących do innych. Mary — ponad wszystkie kobiety świata, synowie — udali się ponad wszystko, nawet ty — stary byku — jesteś nie najgorszym przyjacielem...

I to wszystko mówiłeś twoim pogrubionym basem...

Raz tylko miałem się zawieść na twoim optymizmie. A zaczęło się to w dniu, gdy przyszedłeś do mnie, prosto od doktora, który właśnie był rozpoznał raka.

— Śmiej się z tego — powiedziałem — jestem jak najgłębiej przekonany że kto jak kto, ale ty dasz sobie z nim radę. Każdy doktór ci potwierdzi że silna wola i odmowa poddania się są w stanie działać cuda. Wicku — dodałem poklepując go po plecach — jeszcze się razem ujrzymy tego dnia, gdy doktór stwierdzi że nie zostało śladu po twoim raku.

Miałeś łzy w oczach, kiedy to powiedziałem. No, po prostu rozczuliłeś się. Nasza wrażliwość w momentach gdy stajemy twarz w twarz z tak zwanymi rzeczami ostatecznymi jest zwiększona. Sam miałem jakiś knedel w gardle. Może dlatego że właśnie w tej chwili zdjąłeś okulary i twoje oczy wyglądały bezbronnie, jak nagle odsłonięta nagość, jakby z nich zniknęła na chwilę twoja pewność siebie...

Ktoś mnie trącił w bok: to Simon. Stał oparty na łopacie i pot mu spływał plamiąc jasny krawat. — *Now it's your turn* — powiedział podając mi szpadel.

Zaparłem się nogami stojąc na samej krawędzi. Wbiłem obcasy w

WIADOMOŚCI

dzewski

TYGODNIK

tel. 01 242-3644

Prenumerata kwartalna £5, w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie $12.50. w Belgii 400 fr. belg., we Francji 45 fr.. w Niemczech 27 DM, w Szwajcarii 30 fr. szw., we Włoszech 7.000 lir, w innych krajach równowartość $12.50 — Zmiana adresu — 20p. lub $0.40. — Dopłata za prenumeratę lotniczą $5 lub £2.50 kwartalnie. Ogłoszenia 1 cal × 1 szpalta £3 lub $7.00 — Czeki należy wystawiać na „WIADOMOŚCI"

NNE DLA OPTYMISTY

rry Simon.
na ołtarz. Ksiądz już
. Skinął na ministran-
przyniósł kropidło i
ą. Rozpoczął egzekwie.
Requiescat. Dies irae.
czne. Refleksja.
ne mi było, bo już
ła się z ławki, za nią
y, synowie podeszli
kże Simon, chwycili za
yty i tak procesją wy-
szcz, siedliśmy w sa-
za wozem, karawan
do cmentarza katolic-
dok rozległy na wzgó-
dzie brodą opartą na
ędzie miał czas całą
rzeć na szerokie ho-
ki, której ministrem
się zostać.
ę — mówiłem mu.
ię nie łudzę, ale mu-
że przy braku wy-
Murzynów — tu w
est zaledwie jeden
ntycznym dyplomem
jak ja, szczerze im
realne szanse. Stwo-
ię demokratyczną —
niej pozór opozycji
pędu z jakim więk-
doruje szczepowego
teraz wydelegowali
ań w Westminsterze
tytucji jaką Anglicy
kraj w dniu niepod-
wyborach...
t Wickowej kariery.
byłem do tego poli-
o krytycznie nasta-
uj twojej farmy —
bo krowy od poli-
uścieja — Do dzie-

na Swazi i co tam mówił tego nikt nie sprawdzi — delegaci zostali zaproszeni do wypowiedzenia się. Wicek, gdy kolej na niego przyszła, odczytał oświadczenie, którego główny akcent położony był na nieufność z jaką partia demokratyczna odnosiła się do zawarowanej w projekcie szczepowej organizacji władzy królewskiej: — *On behalf of the Democratic Party which I have the honour to represent.* — powiedział przerywając lekturę na chwilę dla przetarcia okularów — żądamy zawarowania w konstytucji podstawowych praw ludzkich, to znaczy, wolności wypowiedzi, wolności zrzeszania, i wolności tak czynnego jak i biernego udziału w wyborze władz krajowych. Każdy obywatel swazilandzki niezależnie od koloru skóry, wyznania i płci musi mieć prawo do głosowania. *One man — one vote.*

Ten slogan z sali konferencyjnej wyfrunął kanarkiem i wylądował w raportach Tajnej Policji Afryki Południowej, a także zapadł w duszach johannesburskich władz polonijnych — tych strażników cnót obywatelskich Emigranta.

Zwariował — orzekli ci, zawtórowali im tamci — kanarki się temu komuniście pieprzą w głowie. Byle niepiśmiennym Kafirom dawać prawo głosu? Synom kanibali, co dziś jeszcze ważą „muti" z mięsa ludzkiego na leki na impotencję, czy inne ich dolegliwości seksualne...

Pieczęć przybili na wickowych papierach: wstęp do Południowej Afryki zamknięty na zawsze. *Undesirable Alien.* Władze polonijne zatarły ręce: Dobrze mu tak.

— No to jak? — stryj generał

wę. Jasne. Wcale sobie nie życzy polskiego tromtadractwa. Zna ona nas, Polaków, na wylot, mimo że nie nauczyła się nigdy powiedzieć „Dzień dobry", ani tym bardziej ugotować bigos.

Więc nic. Stoimy i patrzymy w dół. Wtedy najmłodszy syn, Miś, — mój chrześniak — nachylił się i szepnął mi do ucha. — *Uncle* — powiedział — *the funeral* odbywa się według obyczaju Swazi i dlatego jesteśmy proszeni wyczekać, aż grób będzie zasypany.

Skinąłem głową. On schylił się i nacisnął guziczek. Trumna drgnęła i zaczęła opuszczać się. Mary zdjęła rękawiczkę, podniosła garstkę ziemi i cisnęła na trumnę.

Tam, wewnątrz nawet tego nie usłyszałeś. Kropelki błota rozprysnęły się o wieko. Bezszelestnie. A jeśli co, to tyle, ile chrobot myszy w szafie...

Za Mary już wszyscy się cisnęli. Z łopatami. — No, to już lepiej — myślałem — teraz to poważna, męska robota. W twoim akustycznym pudle te uderzenia żwiru muszą się amplifikować w głuchy huk, jak pociągu w tunelu, albo jak gradu na blaszanym dachu, a tobie Wicku, z twoim optymizmem skojarzenia już chodzą po głowie i kto wie, czy ci się nie przypomina jak temu lat trzydzieści angielski gubernator w Cape Town przypinał ci order *Member of the British Empire.* Wtedy — okna od wielkich salonów Rezydencji otwarte były szeroko na rozległy park — w momencie przypinania wstążeczki, orkiestra ustawiona na gazonie uderzyła w werbel — tobie się należący. Opanowałeś

ziemię, bo strach mnie wziął że się w tej mazi obsunę. Śmiesznie by to wyglądało, gdyby przyszło im wyciągać starszego pana w ciemnym ubraniu umazanego po uszy.

Po mnie, gdy się zadyszałem, inni jeszcze się przyłożyli. Rytuałowi swazilandzkiemu stało się zadość. Urósł zgrabny kopczyk. Cisza. Rzecz ostateczna. Refleksja.

Tym razem nikt mi nie przeszkodził. Dzięki temu — to podzwonne, za które nie potrafisz się mi już wywdzięczyć — mój Wicku.

Włodzimierz Ledóchowski.